

GENEL FİYAT DÜZEYİNİN BELİRLENMESİNDE PARA VE MALİYE POLİTİKASI BASKIN REJİMLER

Yrd. Doç. Dr. Funda Yurdakul
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Oğuzhan Saçkan
T.C. Merkez Bankası
Emisyon Genel Müdürlüğü

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'de geçerli iktisadi politika rejiminin 2001 öncesinde maliye politikası baskın olduğu, 2001 yılında uygulanmaya başlanan program ve yapılan düzenlemeler sonrasında para politikası baskın rejim özellikleri gösterdiği yönündeki öngörü ve tespitler, kurulan VAR modellerinden elde edilen etki-tepki fonksiyonları ve Granger nedensellik testleri ile ampirik olarak belirlenmeye çalışılmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, Türkiye'de geçerli iktisadi politika rejiminin 2001 öncesinde maliye politikası baskın, 2001 sonrası dönemde para politikası baskın olduğu yönündeki öngörülerini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler : Kamu açıkları, fiyat düzeyinin mali teorisi (FTPL), para politikası baskın (Ricardocu) rejimler, maliye politikası baskın (Ricardocu olmayan) rejimler, etki-tepki fonksiyonları.

The Price Level is Determined by Fiscal and Monetary Dominant Regimes

Abstract

The purpose of this study is to empirically investigate whether economic policy regime in Turkey was fiscal dominant before 2001 and reveals monetary-dominant features after the implementation of the program and regulation realized since 2001. Within this context, impulse-response functions derived from VAR models and Granger causality tests were used. The results of our empirical analysis indicate that the policy regime in Turkey was fiscal-dominant before 2001 and monetary dominant after 2001.

Keywords : Public deficits, the fiscal theory of price level (FTPL), monetary dominant (Ricardian) regimes, fiscal dominant (non-Ricardian) regimes, impulse-response functions.

Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para ve Maliye Politikası Baskın Rejimler*

1. GİRİŞ

Geleneksel makroekonomi teorileri enflasyonun parasal bir olgu olduğunu ve bu nedenle bağımsız bir merkez bankasının, maliye politikaları ne olursa olsun fiyat istikrarını sağlayacağını savunmaktadır. 1990'lı yıllarda Leeper (1991), Sims (1994), Woodford (1994,1995) ve Cochrane(1998) parasal büyüme ile enflasyon arasındaki ilişkinin pek çok ülkede gözlenemediğinden hareketle, enflasyon kontrolünün sadece merkez bankasının yetkisi alanı içinde olmasına karşı çıkarak, maliye politikalarının ve dolayısıyla maliye otoritesinin bu konuda olası önemine dikkat çekmişlerdir. Ortaya çıkan bu görüşe göre, fiyat istikrarı sadece uygun bir para politikası gerektirmez, aynı zamanda uygun bir maliye politikası da gerektirir. Fiyat düzeyinin belirleyicileri hakkındaki bu görüşte maliye politikası çok önemli olduğundan, bu görüş Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi (FTPL) olarak adlandırılmıştır.

FTPL'ye göre, bütçe açıklarının olduğu ve borç stokunun arttığı bir ekonomide merkez bankasının tamamen bağımsız ve katı bir merkez bankası olması durumunda da fiyat istikrarı sağlanmayabilir ve enflasyon yükselebilir. Bu ise fiyat istikrarı için para ve maliye otoritelerinin birlikte hareketini gerektirmektedir. FTPL savunucuları maliye politikasının bugünkü değer bütçe kısıtını sağlamak için gerekli disiplinden yoksun olması durumunda, genel fiyat düzeyinin hükümetin bugünkü değer bütçe kısıtı tarafından belirleneceğini ileri sürmektedir. FTPL literatüründe, genel fiyat düzeyindeki değişimlerin maliye politikası uygulamalarından kaynaklanan ekonomiler için iktisadi politika rejimi maliye politikası baskın (Ricardocu olmayan) olarak tanımlanırken,

* Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezinin (Saçkan (2006)'nın) özeti olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada öne sürülen fikirler yazarlara aittir; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın görüşlerini yansıtmaz.

genel fiyat düzeyinin geleneksel makro ekonomi teorilerine uygun olarak belirlendiği rejimler para politikası baskın (Ricardocu) olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada, FTPL kapsamında Türkiye’de geçerli iktisadi politika rejiminin 2001 öncesi dönemde maliye politikası baskın olduğu, 2001 yılında uygulanmaya başlayan program ve yapılan düzenlemeler sonrasında ise para politikası baskın rejim özellikleri gösterdiği yönündeki tespitler, kurulan VAR (Vektör Otoregresif Regresyon) modellerinden elde edilen etki-tepki fonksiyonları aracılığıyla incelenecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde FTPL ile ilgili teorik bilgi verilecektir. İkinci bölümde, Türkiye’de kamu açıkları ve enflasyon arasındaki ilişki ele alınacaktır. Üçüncü bölümde bu konuda yapılan çalışmalar anlatılacak, dördüncü bölümde ise FTPL’den hareketle kurulan model ile Türkiye’de geçerli iktisadi politika rejimi ampirik olarak belirlenecektir. Son bölümde çalışmadan elde edilen sonuçlar yorumlanacaktır.

2. GENEL FİYAT DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ VE FTPL

Bir ülkede hükümetin j dönemindeki bütçe kısıtı nominal olarak aşağıdaki gibi yazılabilir;

$$NTBRC_j = (KG_j - KHR_j) + (PTB_{j+1} - PTB_j) + NTBRC_{j+1} / (1 + R_j) \quad (1)$$

Burada $NTBRC_j$ ve PTB_j sırasıyla j dönemi başlangıcındaki kamu net borç stoku ve parasal tabanı; KG_j ve KHR_j , j dönemindeki kamu gelir ve harcamalarını; $KG_j - KHR_j$, j döneminde oluşan (merkez bankası transferleri hariç) birincil fazlayı ve R_j , j dönemindeki nominal faiz oranını göstermektedir. Bütçe kısıtı, mevcut borç stokunun birincil fazla verilerek, parasallaştırılarak ya da yeniden borçlanmak suretiyle ödeneceğini göstermektedir. Burada, hükümetin borçlanma senetleri ($NTBRC$) ve para (PTB) olmak üzere nominal yükümlülükler ihraç ettiği ve borçlarını ödediği (sınırsız borçlanamadığı) varsayılmakta; her iki yükümlülüğün dönem başındaki nominal değerleri sabitken reel değerleri dönem içindeki genel fiyat düzeyine göre değişmektedir.

Ülkede geçerli iktisat rejimini belirleyebilmek için bütçe kısıtını kamunun toplam yükümlülükleri, $NTBRC + PTB$, ve (merkez bankası transferleri dahil) birincil fazla cinsinden reel olarak ifade etmek gerekmektedir. Bunun için ilk olarak (4.1) numaralı denklem genel fiyat düzeyine, P , bölünüp yükümlülükler cinsinden yazıldığında;

$$\frac{NTBRC_j + PTB_j}{P_j} = \left[\frac{KG_j - KHR_j}{P_j} + \left(\frac{PTB_{j+1}}{P_j} \right) \left(\frac{R_j}{1 + R_j} \right) \right] + \left(\frac{PTB_{j+1} + NTBRC_{j+1}}{P_j(1 + R_j)} \right) \quad (2)$$

elde edilmektedir. (2) numaralı denklemdeki son terim P_{j+1} ile çarpılıp bölündüğünde denklem aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$\frac{NTBRC_j + PTB_j}{P_j} = \left[\frac{KG_j - KHR_j}{P_j} + \left(\frac{PTB_{j+1}}{P_j} \right) \left(\frac{R_j}{1 + R_j} \right) \right] + \left(\frac{P_{j+1}}{P_j(1 + R_j)} \right) \left(\frac{PTB_{j+1} + NTBRC_{j+1}}{P_{j+1}} \right) \quad (3)$$

Burada,

$$KYUK_j = \left(\frac{NTBRC_j + PTB_j}{P_j} \right) \quad (4)$$

j dönemi toplam reel kamu yükümlülüklerini,

$$BFAZLA_j = \left[\frac{KG_j - KHR_j}{P_j} + \left(\frac{PTB_{j+1}}{P_j} \right) \left(\frac{R_j}{1 + R_j} \right) \right] \quad (5)$$

merkez bankası transferleri dahil reel birincil fazlayı ve $\pi_{j+1} = [(P_{j+1}/P_j) - 1]$ enflasyon oranını göstermek üzere,

$$\alpha_j = \frac{1 + \pi_{j+1}}{1 + R_j} \quad (6)$$

j dönemi iskonto (indirgeme) faktörünü göstermektedir. Bu tanımlamalar ile bütçe kısıtını yeniden yazabiliriz.

$$KYUK_j = BFAZLA_j + \alpha_j KYUK_{j+1} \quad (7)$$

(7) numaralı hükümet bütçe kısıtı denklemi j dönemindeki reel kamu yükümlülükleri toplamının reel birincil fazla ile iskonto edilmiş gelecek dönem yükümlülükleri toplamına eşit olması gerektiğini söylemektedir.

Bu aşamada Woodford (1995)'te geliştirilen teoriden hareketle hükümetin bugünkü değer bütçe kısıtına odaklanılmaktadır. Bunun için ilk olarak (7) numaralı denklemi cari döneme (t dönemi, $t < j$) getirmek gerekmektedir. j-1 dönemi bütçe kısıtı;

$$\begin{aligned} KYUK_{j-1} &= BFAZLA_{j-1} + \alpha_{j-1} KYUK_j \\ &= BFAZLA_{j-1} + \alpha_{j-1} (BFAZLA_j + \alpha_j KYUK_{j+1}) \\ &= BFAZLA_{j-1} + \alpha_{j-1} BFAZLA_j + \alpha_j \alpha_{j-1} KYUK_{j+1} \end{aligned} \quad (8)$$

j-2 dönemi için;

$$\begin{aligned} KYUK_{j-2} &= BFAZLA_{j-2} + \alpha_{j-2} KYUK_{j-1} \\ &= BFAZLA_{j-2} + \alpha_{j-2} (BFAZLA_{j-1} + \alpha_{j-1} BFAZLA_j + \alpha_j \alpha_{j-1} KYUK_{j+1}) \\ &= BFAZLA_{j-2} + \alpha_{j-2} BFAZLA_{j-1} + \alpha_{j-1} \alpha_{j-2} BFAZLA_j + \alpha_j \alpha_{j-1} \alpha_{j-2} KYUK_{j+1} \end{aligned} \quad (9)$$

olmakta, bu işlem t dönemine kadar yinlendiğinde ve mevcut bilgiler kapsamında beklenti operatörü, E, kullanıldığında;

$$KYUK_t = BFAZLA_t + E_t \left(\sum_{j=t+1}^{\infty} \left(\prod_{k=t}^{j-1} \alpha_k \right) BFAZLA_j + E_t \left(\prod_{k=t}^j \alpha_k \right) KYUK_{j+1} \right) \quad (10)$$

olmaktadır. Diğer taraftan, hükümetin borçlarını ödediği (sınırsız borçlanmadığı) varsayımı aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

$$\lim_{T \rightarrow \infty} E_t \left(\prod_{k=t}^{T+1} \alpha_k \right) KYUK_{T+1} = 0 \quad (11)$$

Bu durumda hükümetin bugünkü değer bütçe kısıtı;

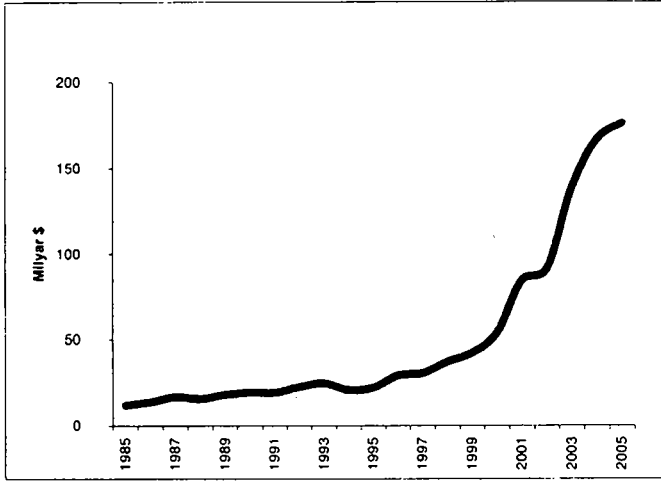
$$KYUK_t = BFAZLA_t + E_t \sum_{j=t+1}^{\infty} \left(\prod_{k=t}^{j-1} \alpha_k \right) BFAZLA_j \quad (12)$$

olmakta ve bu denklem hükümetin net yükümlülüklerinin bugünkü reel değerinin gelecekteki birincil fazlaların bugünkü reel değerine eşit olması gerektiğini ifade etmektedir.

James Hamilton ve Marjorie Flavin'in (1986) ardından gelişen literatür, (11) ve (12) de verilen kısıtları ampirik olarak test etmeye çalışmış ve sonuçları hükümetin mali ödeyebilirliğinin testi olarak yorumlamışlardır (Canzoneri ve diğerleri, 2001:6). Buna karşın FTPL'de söz konusu kısıtlar sağlanması gereken denge koşulları olarak ele alınmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE KAMU AÇIKLARI VE ENFLASYON

Türkiye ekonomisinin yakın tarihi, başta yüksek bütçe açıkları ve kronik enflasyonun neden olduğu istikrarsız bir süreç göstermektedir. Kamu kesimi finansman açıklarının boyutları 1980'lerin sonlarından itibaren ciddi oranda artma eğilimine girmiştir. Bu durum, kamu finansman açıklarının ve dolayısıyla KKBG'nin sürekli artan bir trend içinde olması ve açığın iç borçlanma yoluyla yurt içi finansal piyasalardan karşılanmak istenmesi bir yandan dışlama etkisi yaratırken diğer yandan iç borç stokunun çok hızlı büyümesi sonucunu doğurmuştur.

Grafik 1: İç Borç Stoku

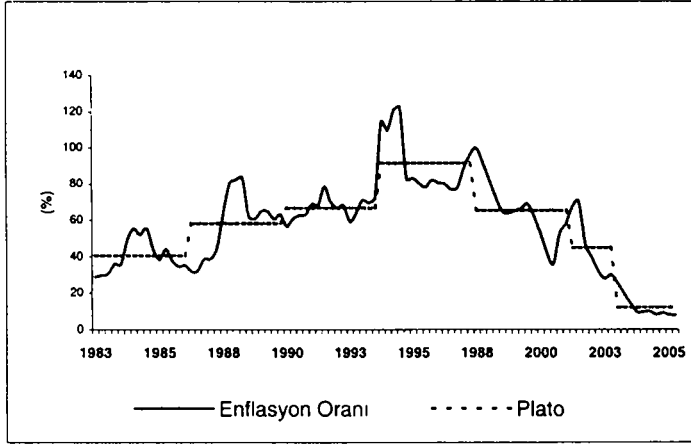
Grafik 1'den de görüldüğü gibi, yıllar itibariyle kamu finansman dengesinin bozulması ve reel faizlerin yüksek düzeyini koruması nedeniyle iç borç stoku giderek artmıştır. İç borç stokunun giderek yükselmesi, enflasyonun hızlanma eğilimine girmesi ve ekonomik daralmanın sürmesi, 2000 yılında orta vadeli, kapsamlı bir programın uygulanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda 2000 yılı başında uygulanmaya konulan “Enflasyon Düşürme Programı”nın orta vadeli amaçları 3 yıllık bir süre sonunda enflasyonu tek haneli rakamlara indirmek, reel faiz oranlarını makul bir düzeye düşürmek, ekonominin büyüme potansiyelini artırmak, ekonomideki kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak olarak belirlenmiştir (TCMB, 2000).

Ancak hızla genişleyen cari işlemler açığı ile 2000 yılının ikinci yarısında yapısal reformların hayata geçirilmesinde meydana gelen gecikmeler, iç ve dış piyasalarda tedirginlik yaratmış ve program başarısız olmuştur.

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan mali krizlerin ardından “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programı uygulanmaya konulmuştur. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’ye yönelik terörist saldırının ardından iç ve dış piyasalarda görülen istikrarsızlık, bunun etkisiyle Hazinesinin ek dış finansman ihtiyacındaki artış ve enflasyonun öngörülenin üzerinde gerçekleşmesi dikkate alınarak 2002 yılı başında “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programı revize edilmiştir. Ekonominin şoklara karşı dayanıklılığının artırılması ve olası krizlere karşı kırılabilirliğin azaltılması temel ilkeler olarak benimsenmiştir.

Türkiye’de uzun yıllar süren yüksek enflasyon döneminin ardından 2001 yılında uygulanmaya konulan ekonomik program enflasyonu düşürmede

başarılı olmuş ve Grafik 2’ den de görüldüğü gibi, 2004 yılı sonunda tüketici fiyatları enflasyonu % 10’un altına gerilemiştir.

Grafik 2: Enflasyon

Türkiye Ekonomisi ile ilgili, kamu açıkları ve enflasyon odaklı bu gelişmeler FTPL kapsamında değerlendirildiğinde, 2001 yılında uygulanmaya konulan düzenlemeler öncesinde maliye politikası baskın rejim özellikleri gösteren iktisadi politikanın, 2001 sonrasında para politikası baskın özellikler gösterdiği izlenimi doğmaktadır.

4. DAHA ÖNCEKİ AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Lim ve Papi (1997), Türkiye'deki fiyatlar genel düzeyinin belirlenmesi ile ilgili yapmış oldukları çalışmada, 1970-1995 dönemi verilerini kullanmakta ve parasal değişkenlerin (başlangıçta para arzı, daha sonra döviz kuru) merkezi role sahip olduklarını, kamu kesimi açıklarının ise enflasyon üzerinde doğrudan etkili olduğu yönünde bir sonuca ulaşmaktadırlar. Akçay ve diğerleri (2001), 1970-2000 dönemini kapsayan analizlerinde konsolide bütçe açığının enflasyon üzerinde kalıcı bir etkisinin olmadığını ancak kamu kesimi borçlanma gereğinin (KKBG) enflasyon üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Uygur (2001), Türkiye'de mali baskı ve iktisat politikasında geri kalmışlığı incelediği çalışmasında, Türkiye'nin borç stokunun çok yüksek olduğunu ve bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Ricardocu olmayan (maliye politikası baskın) bir mali ortamda bulunduğunu belirtmektedir. Kibritçiöğlü (2001) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye'de bütçe açıkları, mali dengesizlik ve iç borçlardaki aşırı artışların, enflasyona neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Telatar (2002), Türkiye’de 1985-1997 dönemlerinde, birincil fazla ve toplam kamu yükümlülükleri değişkenleri ile VAR modeli oluşturmuş ve para ve mali otorite davranışları açısından hangi rejimin geçerli olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Analiz sonuçları, ele alınan dönemde maliye politikası baskın bir rejimin geçerli olduğunu göstermektedir. Erdoğan ve Özbek (2005), kamu borçlarının yüksekliğine bağlı olarak Keynesyen / Keynesyen olmayan sonuçlar yaratan maliye politikası analizleri ile FTPL varsayımının 1990 sonları itibarıyla Türkiye için geçerli olmadığını ileri sürmektedirler. Çetintaş (2005), 1985-2003 dönemlerinde bütçe açıklarının enflasyon üzerinde etkili olduğunu, Türkiye’deki enflasyonu düşürmeye yönelik istikrar programlarının başarısının önemli ölçüde mali disiplinde sağlanan başarıya bağlı olabileceğini söylemektedir.

Türkiye’de 2001 sonrası döneme odaklanmayan, genel dönemi genellikle 2001 öncesi dönemi inceleyen bu çalışmaların sonucuna göre, Türkiye’de enflasyonun temelinde bütçe açıkları yatmakta ve bu açıkların finansman şeklinin değişmesi ile monetizasyonun kalkmış olması, bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkinin varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye üzerine yapılan çalışmalar Ricardocu olmayan politikaları yani FTPL’yi desteklemektedir. Çünkü bütçe açıkları ile enflasyon arasında doğrudan bir ilişki olduğu görülmektedir.

5. AMPİRİK ÇALIŞMA

Bu çalışmada, Türkiye’de geçerli politika rejiminin belirlenmesi amacıyla, Canzoneri ve diğerleri (2001) ile Telatar (2002)’de kullanılan benzer bir model ile “para politikası baskın rejimde olduğu gibi, birincil fazlada yapılan cari bir artış, gelecek dönem yükümlülükleri ve/veya faiz ödemelerinde bir azalış sağlar mı?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu sorunun yanıtı “evet” ise, bugünkü birincil fazlaya yapılan şoklar ile gelecek dönemlerdeki yükümlülükler arasında negatif bir ilişki olmalıdır. Bu durumda ülkede geçerli iktisadi politika rejimi, para politikası baskın rejim olarak belirlenecektir. Eğer sorunun yanıtı “hayır” ise, bugünkü birincil fazlaya yapılan şoklar ile gelecek dönemlerdeki yükümlülükler arasındaki ilişki pozitif ya da değişkenler ilişkisiz olmalıdır. Bu durumda ise, ülkede geçerli iktisadi politika rejimi, maliye politikası baskın olarak belirlenecektir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, çalışmada aşağıdaki değişkenler kullanılmıştır.

BFAZLA : Konsolide bütçe faiz dışı dengesi/ GSYİH

KYUK : Toplam kamu yükümlülükleri / GSYİH

RFOD : Konsolide bütçe faiz ödemeleri / GSYİH

Analizlerde, 1988 -2005 dönemleri için aylık ve üç aylık veri setleri ile çalışılmıştır. 2001 öncesi dönemde iktisadi politika rejimi maliye politikası baskın beklenmekte olup, 2001 yılında “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programı sonrasında hedeflenen ve günümüz itibarıyla gerçekleştiği düşünülen para politikası baskın rejime geçişin sağlanıp sağlanamadığı test edilecektir. Bu amaçla üç aylık veriler için, genel dönem (1988(4) – 2005(3)), 2001 öncesi (1988(4) – 2001(1)) ve 2001 sonrası (2001(2) – 2005(3)) dönem olmak üzere üç dönem için ayrı ayrı analizler yapılmaktadır. Tüm değişkenler mevsimsel olarak düzeltilmiştir.

Aylık veriler için aşağıdaki değişkenler kullanılmıştır.¹

BFAZLA : Konsolide bütçe faiz dışı dengesi/ Genel fiyat düzeyi

RFOD : Konsolide bütçe faiz ödemeleri / Genel fiyat düzeyi

Veriler TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Hazine Müsteşarlığı (HM) ve İşsizlik Sigortası Fonu (İSF) yayınlarından alınmıştır. Analizlerde E-Views 4.1 paket programı kullanılmıştır.

Tablo 1 ve Tablo 2, değişkenlere ait birim kök testi sonuçlarını vermektedir.

Tablo 1: Adf Birim Kök Test Sonuçları (Üç Aylık Veriler)

Değişkenler	1988:IV – 2005:III		1988:IV – 2001:I		2001:II – 2005:III	
	Düzye	1. S. Fark	Düzye	1. S. Fark	Düzye	1. S. Fark
BFAZLA	-2.40*	-13.52	-2.78	-9.55	-3.26	-5.60
	$t_{\alpha_1} = -3.53$	$t_{\alpha_1} = -3.53$	$t_{\alpha_1} = -3.57$	$t_{\alpha_1} = -3.57$	$t_{\alpha_1} = -3.89$	$t_{\alpha_1} = -3.92$
	$t_{\alpha_5} = -2.91$	$t_{\alpha_5} = -2.91$	$t_{\alpha_5} = -2.92$	$t_{\alpha_5} = -2.92$	$t_{\alpha_5} = -3.05$	$t_{\alpha_5} = -3.07$
	$t_{\alpha_{10}} = -2.59$	$t_{\alpha_{10}} = -2.59$	$t_{\alpha_{10}} = -2.60$	$t_{\alpha_{10}} = -2.60$	$t_{\alpha_{10}} = -2.67$	$t_{\alpha_{10}} = -2.67$
	(k=1)	(k=0)	(k=0)	(k=0)	(k=0)	(k=0)
KYUK	-1.15*	-6.01	-2.11*	-5.20	0.84*	-3.29
	$t_{\alpha_1} = -3.53$	$t_{\alpha_1} = -3.53$	$t_{\alpha_1} = -3.57$	$t_{\alpha_1} = -3.57$	$t_{\alpha_1} = -3.96$	$t_{\alpha_1} = -4.20$
	$t_{\alpha_5} = -2.91$	$t_{\alpha_5} = -2.91$	$t_{\alpha_5} = -2.92$	$t_{\alpha_5} = -2.92$	$t_{\alpha_5} = -3.08$	$t_{\alpha_5} = -3.18$
	$t_{\alpha_{10}} = -2.59$	$t_{\alpha_{10}} = -2.59$	$t_{\alpha_{10}} = -2.60$	$t_{\alpha_{10}} = -2.60$	$t_{\alpha_{10}} = -2.68$	$t_{\alpha_{10}} = -2.73$
	(k=1)	(k=0)	(k=0)	(k=2)	(k=5)	

1 Toplam kamu yükümlülükleri verilerine aylık olarak ulaşılamamaktadır.

	-2.91	-11.36	-1.81*	-5.69	-1.88*	-4.82
	$t_{\alpha,1} = -3.53$	$t_{\alpha,1} = -3.53$	$t_{\alpha,1} = -3.57$	$t_{\alpha,1} = -3.57$	$t_{\alpha,1} = -4.06$	$t_{\alpha,1} = -4.06$
	$t_{\alpha,5} = -2.91$	$t_{\alpha,5} = -2.91$	$t_{\alpha,5} = -2.92$	$t_{\alpha,5} = -2.92$	$t_{\alpha,5} = -3.12$	$t_{\alpha,5} = -3.12$
	$t_{\alpha,10} = -2.59$	$t_{\alpha,10} = -2.59$	$t_{\alpha,10} = -2.60$	$t_{\alpha,10} = -2.60$	$t_{\alpha,10} = -2.70$	$t_{\alpha,10} = -2.70$
RFOD	(k=0)	(k=0)	(k=1)	(k=5)	(k=4)	(k=3)

Not: Birim kök denklemleri sabit içermekte olup, değerler Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) kullanılarak hesaplanmıştır. Parantez içindeki rakamlar (k) seçilen gecikme sayılarını, t değerleri ise yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 güvenirlilikte kritik değerleri göstermektedir.

(*) Birim kök reddedilememektedir.

Tablo 1'den de görüldüğü gibi, tüm değişkenlerin yüzde 1 güvenirlilik derecesinde düzeyde durağan olmadığı, 2001(2) – 2005(3) dönemi BFAZLA ile 1988(4) -2001(3) dönemi RFOD değişkenlerinin yüzde 5 güvenirlilik derecesinde, 1988(4) – 2001(1) dönemi BFAZLA değişkeninin ise yüzde 10 güvenirlilik derecesinde düzeyde durağan olduğu görülmektedir. Tablo 2'de ise tüm değişkenlerin düzeyde durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Adf Birim Kök Test Sonuçları (Aylık Veriler)

Değişkenler	1988:12 – 2005:09		1988:12 – 2001:03		2001:06 – 2005:09	
	Düzye Trendsiz	Düzye Trendli	Düzye Trendsiz	Düzye Trendli	Düzye Trendsiz	Düzye Trendli
	-5.22	-15.49	-4.48	-12.31	-8.68	-8.91
	$t_{\alpha,1} = -3.46$	$t_{\alpha,1} = -4.00$	$t_{\alpha,1} = -3.48$	$t_{\alpha,1} = -4.02$	$t_{\alpha,1} = -3.57$	$t_{\alpha,1} = -4.15$
	$t_{\alpha,5} = -2.88$	$t_{\alpha,5} = -3.43$	$t_{\alpha,5} = -2.88$	$t_{\alpha,5} = -3.44$	$t_{\alpha,5} = -2.92$	$t_{\alpha,5} = -3.50$
	$t_{\alpha,10} = -2.57$	$t_{\alpha,10} = -3.14$	$t_{\alpha,10} = -2.58$	$t_{\alpha,10} = -3.14$	$t_{\alpha,10} = -2.60$	$t_{\alpha,10} = -3.18$
BFAZLA	(k=2)	(k=0)	(k=2)	(k=0)	(k=0)	(k=0)
	-3.49	-10.46	-2.66	-10.55	-4.51	-6.20
	$t_{\alpha,1} = -3.46$	$t_{\alpha,1} = -4.00$	$t_{\alpha,1} = -3.48$	$t_{\alpha,1} = -4.02$	$t_{\alpha,1} = -3.57$	$t_{\alpha,1} = -4.15$
	$t_{\alpha,5} = -2.88$	$t_{\alpha,5} = -3.43$	$t_{\alpha,5} = -2.88$	$t_{\alpha,5} = -3.44$	$t_{\alpha,5} = -2.92$	$t_{\alpha,5} = -3.50$
	$t_{\alpha,10} = -2.57$	$t_{\alpha,10} = -3.14$	$t_{\alpha,10} = -2.58$	$t_{\alpha,10} = -3.14$	$t_{\alpha,10} = -2.60$	$t_{\alpha,10} = -3.18$
RFOD	(k=2)	(k=0)	(k=5)	(k=0)	(k=0)	(k=0)

Not: Birim kök denklemleri sabit içermekte olup, değerler Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) kullanılarak hesaplanmıştır. Parantez içindeki rakamlar (k) seçilen gecikme sayılarını, t değerleri ise yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 güvenirlilikte kritik değerleri göstermektedir.

(*) Birim kök reddedilememektedir.

Hamilton (1994:549) durağanlığın olmadığı durumlarda dahi, reel borç gibi bir değişken üzerinde modeldeki herhangi başka bir değişken şokundan

kaynaklanan gecikmeli etkilerin analizlerinde, düzey verileri ile yapılan VAR tahminlerinin kullanılabilceğini söylemektedir. Bu çalışmada da gerek aylık gerekse üç aylık veriler için düzey verileriyle çalışılmıştır.

Tablo 3: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

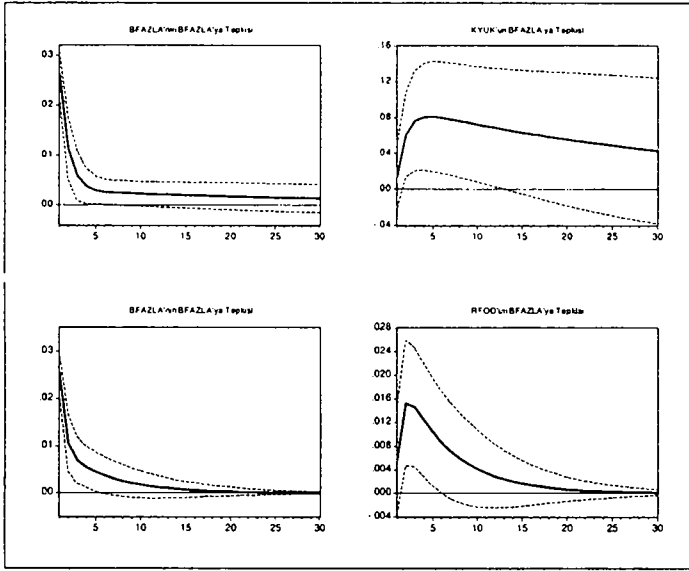
Nedensellik	Üç Aylık Veriler ile Yapılan Testler- (Bir gecikme)					
	1988:IV – 2005:III		1988:IV – 2001:I		2001:II – 2005:III	
	F değeri	Olasılık	F değeri	Olasılık	F değeri	Olasılık
BFAZLA→KYUK	8.36291*	0.00523	1.87736	0.17728	1.76091	0.20575
KYUK→BFAZLA	7.26175*	0.00899	3.51665*	0.06711	1.13256	0.30524
BFAZLA→RFOD	6.78950*	0.01139	2.16270	0.14820	0.02449	0.87789
RFOD→BFAZLA	10.8791*	0.00159	5.89162*	0.01919	0.13964	0.71424
Nedensellik	Aylık Veriler ile Yapılan Testler- (Üç gecikme)					
	1988:12 – 2005:09		1988:12 – 2001:03		2001:06 – 2005:09	
	F değeri	Olasılık	F değeri	Olasılık	F değeri	Olasılık
BFAZLA→RFOD	2.04373	0.10916	1.03247	0.38032	4.77700*	0.00593
RFOD→BFAZLA	5.96379*	0.00066	4.77983*	0.00336	0.61531	0.60892

NOT: (*) işaretli değerler nedenselliğin reddedilmediğini göstermektedir. VAR tahminlerinden elde edilen gecikme uzunlukları kullanılmıştır.

Analize ilk olarak Granger nedensellik testi ile başlanmıştır. Tablo 3, Granger nedensellik test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3'den de görüldüğü gibi, yapılan testler 2001 öncesi döneme ilişkin beklentileri doğrulamakta, kamu yükümlülükleri ve reel faiz ödemelerinden birincil fazlaya doğru bir nedensellik olduğunu göstermektedir. 2001 sonrası döneme ilişkin testlere bakıldığında ise üç aylık verilerle yapılan testlerde herhangi bir nedensellik bulunamazken, aylık verilerle yapılan test beklentileri doğrulamakta ve birincil fazladan reel faiz ödemelerine doğru bir nedensellik göstermektedir.

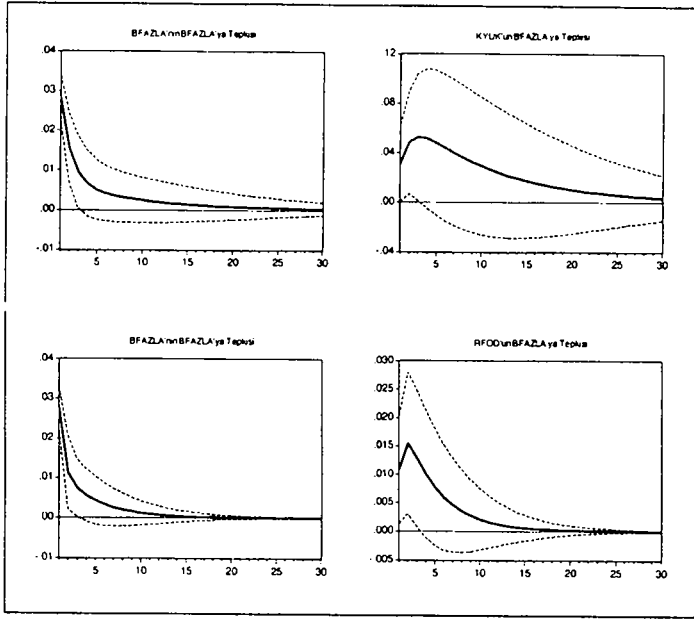
Üç aylık veriler kullanılarak her dönem için VAR analizi yapılmış ve etki tepki fonksiyonlarına bakılmıştır.

Grafik 3: 1988:IV – 2005:III Dönemi VAR – Etki/Tepki (± 2 Hata)

Not: Sıralama: BFAZLA – KYUK, BFAZLA – RFOD; Gecikme Sayısı: 1 (SIC).

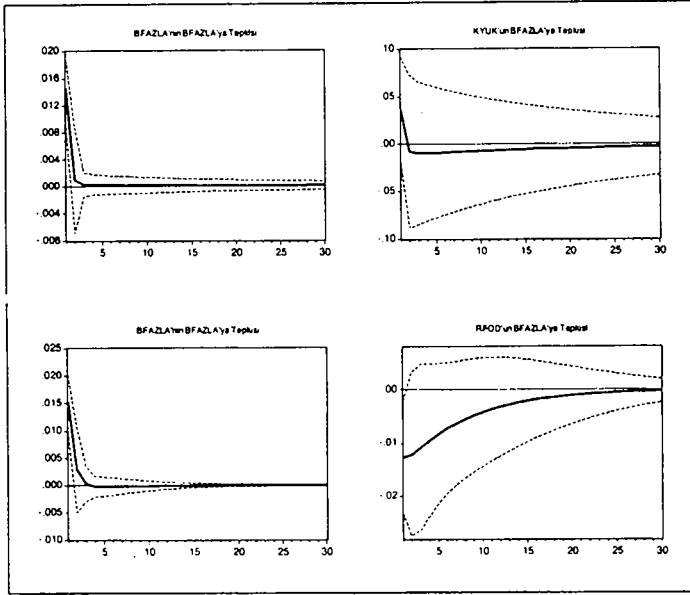
Grafik 3, birincil fazladaki (BFAZLA) bir şok ile gelecekteki birincil fazlalar arasında ilişkinin pozitif olduğunu ve bu şoka KYUK ve RFOD'un gerek bir dönem sonraki gerekse diğer dönemlerde pozitif tepki verdiğini, dolayısıyla 1988(5)- 2005(3) döneminde geçerli olan iktisadi politika rejiminin, beklentilere uygun olarak, maliye politikası baskın (Ricardocu olmayan) rejim olduğunu göstermektedir.

Grafik 4: 1988:IV – 2001:I Dönemi VAR – Etki/Tepki (± 2 Hata)

Not: Sıralama: BFAZLA – KYUK, BFAZLA – RFOD; Gecikme Sayısı: 1 (SIC).

Grafik 4, Grafik 3'e benzer sonuçlar göstermektedir. 1988(4) – 2005(3) döneminde olduğu gibi, maliye politikası baskın rejimlerde birincil fazladaki bir şok ile gelecekteki birincil fazlalar arasında ilişki pozitif veya yok ise bir dönem sonraki reel yükümlülüklerin tepkisi negatif olmamalı varsayımı, 1988(4) – 2001(1) döneminde geçerli olan iktisadi politika rejiminin, beklendiği gibi, maliye politikası baskın rejim olduğunu göstermektedir.

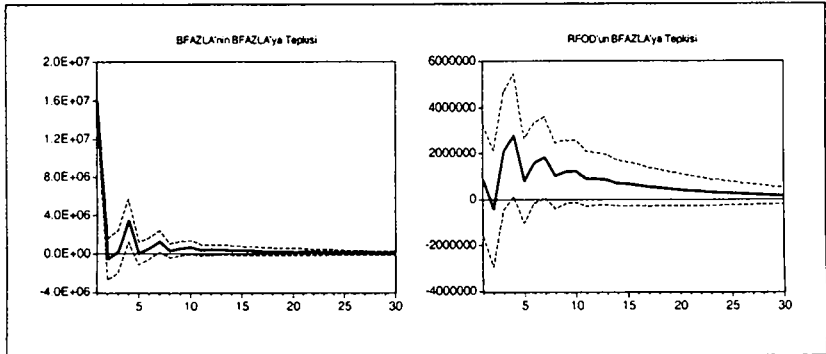

Grafik 5: 2001:II – 2005:III Dönemi VAR – Etki/Tepki (± 2 Hata)

Not: Sıralama: BFAZLA – KYUK, BFAZLA – RFOD; Gecikme Sayısı: 1 (SIC).

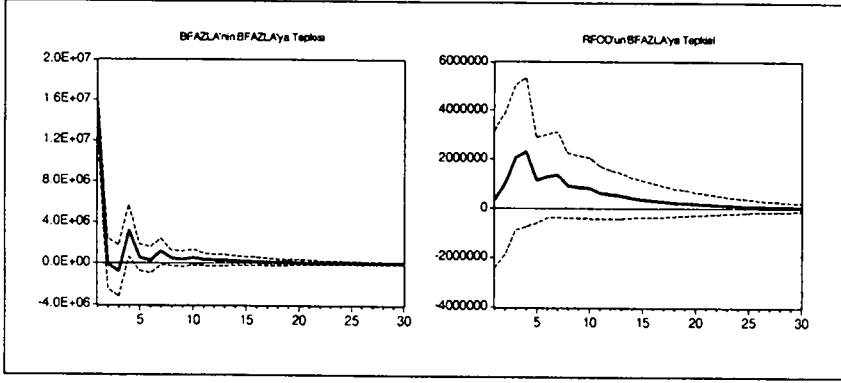
Grafik 5’den de görüldüğü gibi, 2001(2) – 2005(3) döneminde, diğer iki dönemde olduğu gibi BFAZLA’daki pozitif bir şoka BFAZLA serisi pozitif bir tepki verirken, KYUK ve RFOD’un tepkileri, diğer iki dönemin tersine bir süreç göstermiş, negatif bir tepki vermiştir. Bu bulgular para politikası baskın olduğuna dair beklentilere uygun olmaktadır.

Aylık verilerle yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar göstermektedir.

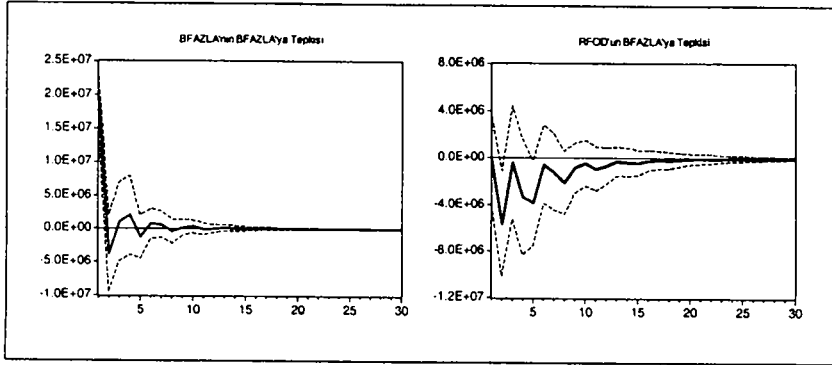
Grafik 6: 1988:12 – 2005:09 Dönemi VAR – Etki/Tepki (± 2 Hata)

Not: Sıralama: BFAZLA – RFOD; Gecikme Sayısı: 3 (LR, FPE, AIC, SIC, HQ).

Grafik 7: 1988:12 – 2001:03 Dönemi VAR – Etki/Tepki (± 2 Hata)

Not: Sıralama: BFAZLA - RFOD; Gecikme Sayısı: 3 (LR, FPE, AIC, HQ).

Grafik 8: 2001:06 – 2005:09 Dönemi VAR – Etki/Tepki (± 2 Hata)

Not: Sıralama: BFAZLA - RFOD; Gecikme Sayısı: 3 (LR, FPE, AIC).

Grafik 6 ve Grafik 7 den de görüldüğü gibi, her iki değişkenin şoka verdiği tepki hem birinci dönemde hem de toplamda pozitif olmaktadır. Bu durum söz konusu dönemlerde geçerli iktisat politikası rejiminin maliye politikası baskın olduğunu ve dolayısıyla yapılan analizlerin beklentilere uyduğunu ve aynı dönemler için üçer aylık verilerle yapılan analizleri desteklediğini göstermektedir. Grafik 8, 2001(6) – 2005(9) döneminde BFAZLA'nın pozitif BFAZLA şokuna tepkisinin, aylık verilerle yapılan analizde olduğu gibi, birinci dönemde ve toplamda pozitif olduğunu, ancak RFOD'un şoka verdiği tepkinin negatif olduğunu göstermektedir.

Her iki veri seti ile yapılan analizler genel dönem ve 2001 öncesi dönemde geçerli iktisadi politika rejiminin maliye politikası baskın , 2001 sonrası dönemde politika değişikliğinden dolayı, iktisadi politika rejiminin para politikası baskın rejime kaydığını göstermektedir. Analiz sonuçları beklentilere uymaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışmada FTPL kapsamında Türkiye’de geçerli iktisadi politika rejiminin 2001 öncesi döneminde maliye politikası baskın olduğu, 2001 sonrasında ise para politikası baskın rejim özellikleri gösterdiği yönündeki hipotez ampirik olarak test edilmiştir. Bu aşamada iktisadi politika rejiminin ampirik olarak belirlenmesi ile ilgili FTPL literatürü referans alınmıştır.

Pozitif birincil fazla şokuna gelecekteki birincil fazlaların tepkisinin negatif olduğu durumlar haricinde, para politikası baskın rejimde, pozitif birincil fazla şokunun bir kısım yükümlülükleri ödeyeceği ve dolayısıyla bir dönem sonraki reel yükümlülüklerin azalacağı varsayımında bulunmakta, buna karşın yükümlülüklerin tepkisinin sıfır ya da pozitif olduğu durumlar maliye politikası baskın rejim olarak nitelendirilmektedir.

Türkiye’de iktisadi politika rejimini ampirik olarak belirlemek amacıyla 1988-2005 dönemine ait aylık ve üçer aylık olmak üzere iki farklı veri seti ile çalışılmıştır. 2001 öncesi dönemine ait aylık ve üçer aylık VAR modellerinden elde edilen etki-tepki fonksiyonları, pozitif birincil fazla şokuna hem birincil fazlanın hem de yükümlülükler ve faiz ödemelerinin pozitif tepki verdiğini göstermiştir. Aynı dönem için yapılan Granger nedensellik testi sonucunda, kamu yükümlülükleri ve reel faiz ödemelerinden birincil fazlaya doğru bir nedensellik olduğu görülmektedir. Tüm bulgular, 2001 öncesi dönemde Türkiye’de geçerli iktisadi politika rejiminin maliye politikası baskın olduğu yönündeki tespit ve öngörülerini doğrular niteliktedir. Aynı analizler 2001 sonrası için yapıldığında, VAR modellerinden elde edilen etki-tepki fonksiyonları, pozitif birincil fazla şokuna birincil fazlanın pozitif, yükümlülükler ve faiz ödemelerinin ise negatif tepki verdiğini göstermiştir. Aynı dönem için yapılan Granger nedensellik testine bakıldığında ise üçer aylık verilerle yapılan testlerde herhangi bir nedensellik bulunmazken, aylık veriler ile yapılan test beklentileri doğrulamakta ve birincil fazladan reel faiz ödemelerine doğru bir nedensellik göstermektedir. Tüm bulgular, 2001 sonrası dönemde Türkiye’de geçerli iktisadi politika rejiminin para politikası baskın olduğu yönündeki tespit ve öngörülerini doğrular niteliktedir.

Türkiye’de uzun yıllar süregelen kamu açıkları-enflasyon döngüsünün ekonomideki istikrarsızlığın ve yaşanan krizlerin başlıca nedeni olduğu ve bu

sürecin beraberinde getirdiği derin ekonomik ve toplumsal sorunlar dikkate alındığında, fiyat istikrarı ve istikrarlı büyüme yolunda önemli ilerlemeler sağlayan 2001 sonrası politikaların devamı önem taşımaktadır. Bununla birlikte AB üyesi olma yolunda ilerleyen Türkiye için Maastricht kriterleri maliye politikası üzerinde önemli sınırlamalar öngörsede, ülkede uygulanacak maliye politikasının sınırlarını belirleyen ve bugün uygulanmakta olan faiz dışı fazla hedefi gibi güçlü maliye politika kuralları içeren kanuni düzenlemeler de gerekli görülmektedir.

Kaynakça

- AKÇAY, O. C. / ALPER, C. E. / ÖZMUCUR, S. (1996), "Budget Deficit, Money Supply and Inflation: Evidence from Low and High Frequency Data for Turkey," *Boğaziçi University WP*, 98-01.
- CANZONERİ, M. B. / CUMBY, R. / DİBA, B. (2001), "Is The Price Level Determined By The Needs Of Fiscal Solvency?," *American Economic Review*, Vol.91, No:5: 1221 - 1238.
- ÇETİNTAŞ, H. (Nisan 2005), "Türkiye'de Bütçe Açıkları Enflasyonun Nedeni midir?," *İktisat, İşletme ve Finans*: 115-127.
- DPT (1988 ve sonrası) *Temel Ekonomik Göstergeler*, Erişim: 02 Ocak 2006, <http://www.dpt.gov.tr>.
- ERDOĞDU, O. / ÖZBEK, L. (Ekim 2005), "Türkiye'de Tüketim Eğilimi ve Maliye Politikası," *İktisat, İşletme ve Finans*: 29 - 35.
- HAMILTON, J.D. (1994), *Time Series Analysis* (New Jersey: Princeton University Press).
- HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI İSTATİSTİKLERİ (1988 ve sonrası), Erişim: 02 Ocak 2006, <http://www.hazine.gov.tr>.
- KİBRİTÇİOĞLU, A. (2001), "Causes of Inflation in Turkey: A Literature Survey with Special Reference to Theories of Inflation," *UIUC Working Paper*, No. 01-0115.
- LEEPER, E. M. (1991), "Equilibria Under Active and Passive Monetary and Fiscal Policies," *Journal of Monetary Economics*, Vol 27: 129-145.
- LİM, C. H. / PAPI, L. (1997), An Econometric Analysis of the Determinants of Inflation in Turkey. *IMF Working Paper*, WP/97/170.
- SAÇKAN, O. (2006), *Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para ve Maliye Politikası Dominant Rejimler: Türkiye Örneği, 1988-2005*, (Ankara: TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi).
- SİMS, C.A. (1994), "A Simple Model for Study of the Determination of the Price Level and the Interaction of Monetary and Fiscal Policy," *Economic Theory*, 4/3: 381 -399.
- TANNER, E. / RAMOS, A. M. (2002), "Fiscal Sustainability and Monetary Versus Fiscal Dominance: Evidence From Brazil, 1991-2000," *IMF Working Paper*, 02/05.
- TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi -EVDS. Erişim: 02 Ocak 2006, <http://www.tcmb.gov.tr>.
- TCMB Yıllık Raporları. 1998 - 2004 Arası Tüm Yıllık Raporlar. <http://www.tcmb.gov.tr>.
- TELATAR, E. (2002), "Türkiye'de İktisat Politikası Rejiminin Ampirik Olarak Belirlenmesi," *İktisat İşletme ve Finans*, 198: 61-69.
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, İşsizlik Sigortası Fonu Aylık Basın Bültenleri (tamamı), Erişim: 02 Ocak 2006, <http://www.iskur.gov.tr>.
- UYGUR, E. (2001), "Enflasyon Para ve Mali Baskı: İktisat Politikasında Geri Kalmışlık," *İktisat İşletme ve Finans*, 189: 7-22.

WOODFORD, M. (1994), "Monetary Policy and Price Level Determinacy in a Cash-in-Advance Economy," *Economic Theory*, 4: 345 -380.

WOODFORD, M. (1995), "Price Level Determinacy Without Control of a Monetary Aggregate," *NBER Working Paper*, 5204.